

96. Jakub Mowszowicz

Piotr Köhler

Instytut Botaniki Uniwersytetu Jagiellońskiego
piotr.kohler@uj.edu.pl

Cytowanie: Köhler, P. (2018). Leksykon botaników polskich – 96. Jakub Mowszowicz. *Wiadomości Botaniczne*, 62. <https://doi.org/10.5586/wb.2018.014>

1. Data i miejsce urodzenia i śmierci. ur. 5 XII [n.s., natomiast według kalendarza juliańskiego: 22 XI i taka data figuruje na niektórych starszych dokumentach] 1901, Wilno, Cesarstwo Rosyjskie; zm. 18 XII 1983 Łódź.

2. Rodzina. Ojciec: Izaak [Jeko-Chonon – tak na świadectwie obrzezania], fryzjer; matka: Fruma z domu Wilkiszka; żona: Ilania¹ z domu Milejewska; syn: Wulf (ur. 1938); bracia: Beniamin (przed wojną – w samorządzie miejskim, rozstrzelany w pierwszych tygodniach okupacji [prawdopodobnie niemieckiej]), Abram (fryzjer, w czasie II wojny światowej wywieziony do Estonii, gdzie zginął z rąk hitlerowców) [brak informacji o innych członkach rodziny].

3. Wykształcenie. 1919 – ukończył rosyjskie gimnazjum Obshchestva Rasprostraneniya Sredniego Obrazovaniya w Wilnie (zakończone rosyjską maturą). 1919–1923 – Państwowe Gimnazjum im. Adama Mickiewicza w Wilnie, matura w 1923 tamże. Od 1923 – studia na Wydz. Matematyczno-Przyrodniczym Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie, 1927 – absolutorium, 16 VI 1931 – magister filozofii w zakresie botaniki na podstawie rozprawy *Trawy i turzycowate Wileńszczyzny* [publikowana: *Trawy i turzycowate Wileńszczyzny ze szczególnem uwzględnieniem okolic Wilna i Trok. Gramineen und Cyperaceen der Umgebung von Wilno und Troki. Prace Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie. Wydział Nauk Matematycznych i Przyrodniczych. Travaux de la Société des Sciences et des Lettres de Wilno. Classe des Sciences Mathématiques et Naturelles* (za 1931–1932) 1933, 7, 125–138]. 6 VI 1934 – dyplom nauczyciela szkół średnich Państwowej Komisji Egzaminacyjnej w Wilnie dla Kandydatów na Nauczycieli Szkół Średnich z nauk biologicznych jako przedmiotu głównego oraz z nauki obywatelskiej jako przedmiotu dodatkowego.

4. Stopnie naukowe i dane bibliograficzne rozpraw. 3 VII 1936 – doktor nauk ścisłych na podstawie rozprawy *Flora i zespoły roślinne Gór Ponarskich* [publikowana w 2 częściach: *Flora i zespoły roślinne „Gór Ponarskich” i ich najbliższych okolic. Flora und Pflanzengesellschaften von Ponary und nächster Umgebung. Część I. Prace Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie. Wydział Nauk Matematycznych i Przyrodniczych. Travaux de la Société des Sciences et des Lettres de Wilno. Classe des Sciences Mathématiques et Naturelles* (za 1936) 1937, 11, 273–283, 353–402; *Flora i zespoły roślinne „Gór Ponarskich” i ich najbliższych okolic. Flora und Pflanzengesellschaften von Ponary und nächster Umgebung. Część II (dalszy ciąg). Prace Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie. Wydział Nauk Matematycznych i Przyrodniczych. Travaux de la Société des Sciences et des Lettres de Wilno. Classe des Sciences Mathématiques et Naturelles* (za 1937) 1938, 12, 248–282, 367–411], promocja na Wydz. Mat.-Przyr. USB w Wilnie, promotor: prof. Piotr Wiśniewski. 17 III 1945 – kandydat nauk

biologicznych, tytuł naukowy zatwierdzony przez Najwyższą Komisję Dyplomową Wszechzwiązkowego Komitetu Szkół Wyższych przy Radzie Komisarzy Ludowych Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich. 25 VI 1947 – habilitacja na Wydz. Matematyczno-Przyrodniczym Uniwersytetu Łódzkiego na podstawie rozprawy *Conspectus Florae Vilnensis* [numer tomu stanowiącego podstawę habilitacji nieznany; praca opublikowana 10 lat później – patrz: poz. 7b, p. 1], 27 IX 1947 – zatwierdzenie habilitacji przez Ministerstwo Oświaty. 31 V 1948 – dekretem Prezydenta RP mianowany na stanowisko profesora nadzwyczajnego systematyki i geografii roślin na Wydz. Mat.-Przyr. UŁ. 30 X 1958 – uchwałą Centralnej Komisji Kwalifikacyjnej dla Pracowników Nauki przyznano mu tytuł naukowy profesora zwyczajnego.

5. Przebieg pracy zawodowej. Podczas studiów pracował w szkolnictwie, utrzymując siebie i rodziców. Prowadził wtedy zajęcia w świetlicach szkolnych, pracowniach przyrodniczych i kółkach samokształceniowych dla dorosłych oraz udzielał prywatnych korepetycji. Od trzeciego roku studiów (1925) pracował nieformalnie jako wolontariusz w Zakładzie Botaniki Ogólnej USB u prof. P. Wiśniewskiego. 1927–1931 – nauczyciel szkół powszechnych w Wilnie, 1932–1934 – nauczyciel w Gimnazjum Ch. Epsztejna i L. Szpajzera w Wilnie. Od 1936 [po 10 latach nieformalnej współpracy] do 15 XII 1939 – asystent-wolontariusz w Zakładzie Botaniki Ogólnej USB w Wilnie, pełnił funkcję kustosa w Muzeum Botanicznym Zakładu Botaniki Ogólnej (porządkował, oznaczał i sprawdzał herbaria dawnych botaników wileńskich, wzbogacał zbiory Ogrodu Botanicznego i zielnika uniwersyteckiego oraz gromadził eksponaty dla uniwersyteckiego Muzeum Przyrodniczego; z ramienia Komitetu Ochrony Przyrody w Wilnie przeprowadzał badania torfowisk województwa wileńskiego, współpracował przy zakładaniu Parku Przyrodniczego na Antokolu w Wilnie); pracując bez wynagrodzenia jako asystent-wolontariusz, utrzymywał się z korepetycji. Od 1 XI 1940 do 1 VII 1941 [do zajęcia Wilna przez Niemców] – praca na etacie asystenta w Katedrze Systematyki Roślin litewskiego Uniwersytetu Wileńskiego. Od 6 IX 1941 do 23 IX 1943 – pracował fizycznie w getcie wileńskim, ponadto prowadził zajęcia jako nauczyciel w tajnej szkole powszechnej i gimnazjum. Od 1 VIII 1944 do 1 VII 1945 – docent w Katedrze Geobotaniki radzieckiego Państwowego Uniwersytetu Wileńskiego. Uniwersytet Łódzki: 1945–1950 – na Wydz. Farmaceutycznym: od 1 X [w jednym z dokumentów podał miesiąc XI] 1945 – zastępca profesora [w niektórych dokumentach – adiunkt] w Katedrze Botaniki Lekarskiej, 1946–1952 – na Wydz. Matematyczno-Przyrodniczym: od 1 V 1946 –

Zakład Systematyki i Geografii Roślin, od 16 VIII 1947 – zastępca profesora w tym zakładzie, od 30 VI 1947 – docent na tymże wydziale, od 31 V 1948 – profesor nadzwyczajny, 1953–1972 – na Wydz. Biologii i Nauk o Ziemi: od 1 I 1953 – Katedra Systematyki i Geografii Roślin (od 1970 – Zakład Botaniki), od 30 X 1958 – profesor zwyczajny, od 30 IX 1972 – na emeryturze. W początkowym okresie powojennym równoległe z pracą na UŁ pracował także: 1946–1950 [w jednym z dokumentów podał: 1946–1947] – w Wyższej Szkole Gospodarstwa Wiejskiego w Łodzi i w Państwowej Wyższej Szkole Pedagogicznej w Łodzi [w jednym z dokumentów podał: 1947–1949].

6. Podróże naukowe. Lato 1946 – Francja (trzymiesięczne stypendium Ministerstwa Oświaty do Stacji SIGMA koło Montpellier – studia pod kierunkiem prof. J. Braun-Blanqueta, twórcy szkoły fitytosocjologicznej) [brak informacji o innych podróżach].

7a. Zakres badań botanicznych. Florystyka, taksonomia, fitytosocjologia, teoretyczne zagadnienia botaniki, dendrologia, zielarstwo, ochrona szaty roślinnej, botanika stosowana, teratologia, historia botaniki.

7b. Liczba wszystkich publikacji botanicznych, miejsce opublikowania pełnej bibliografii prac, wykaz ważniejszych prac. Opublikował około 800 prac. Nie opublikowano dotychczas pełnej bibliografii, liczący jedynie 313 pozycji spis prac zamieszczony w: J. Hereźniak & K. Czyżewska, 2000. *Profesor Jakub Mowszowicz*. Łódzkie Towarzystwo Naukowe, Łódź, ser.: Sylwetki Łódzkich Uczonych, z. 58, s. 13–28. Wykaz najważniejszych 10 prac: 1. 1957–1959. *Conspectus Florae Vilnensis. Przegląd flory wileńskiej*. Cz. I. *Wstęp i flora zarodnikowa okolic Wilna*. Łódzkie Tow. Nauk., Wyd. III, 1957, t. 47, ss. 168, Cz. II. *Flora kwiatowa okolic Wilna*. Łódzkie Tow. Nauk., Wyd. III, 1958, t. 51, ss. 128, Cz. III. *Flora Wileńszczyzny*. Łódzkie Tow. Nauk., Wyd. III, 1959, t. 59, ss. 105; 2. 1960. *Conspectus Florae Lodziensis. Przegląd flory łódzkiej*. Cz. I. *Rośliny naczyniowe*. Łódzkie Tow. Nauk., Wyd. III, 1960, t. 69, ss. 375; 3. 1960. Obecny stan rezerwatu cisa w Jasieniu pod Radomskiem. *Chrońmy Przyrodę Ojczystą*, 16(6), 6–14 [współautor: R. Sowa]; 4. 1960. Odmiany i formy niektórych gatunków należących do rodzin Rubiaceae i Dipsacaceae. Zmienność pospolitych krajowych roślin naczyniowych. *Doniesienie szóste (1955–1960). Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Łódzkiego*, ser. II, 8, 63–80 [współautor: R. Sowa]; 5. 1966. Botanika i botanicy w Uniwersytecie Stefana Batorego w Wilnie w latach 1919–1939. *Studia i Materiały z Dziejów Nauki Polskiej*, ser. B, z. 12, 99–124; 6.

1966. *Krajowe rośliny lecznicze*. Łódzkie Tow. Nauk., ser.: Szlakami nauki nr 9, ss. 178 [współautor: S. Bagiński]; 7. 1966. Krajowe surowce roślinne stosowane w przemyśle wódczono-likierniczym i w winiarstwie. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Łódzkiego*, ser. II, 23, 3-21; 8. 1968. Przegląd systematyczny drzewiastych gatunków miasta Łodzi. (Dendrologia Łodzi). *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Łódzkiego*, ser. II, 28, 3-29; 9. 1968. Wkład botaników wileńskich w organizację łódzkich wyższych uczelni. *Studia i Materiały z Dziejów Nauki Polskiej*, ser. B, z. 14, 227-255; 10. 1978. *Conspectus Florae Poloniae Medianae (plantae vasculares)*. *Przegląd flory Polski Środkowej (rośliny naczyniowe)*. Uniwersytet Łódzki, Łódź, ss. 395.

7c. Główne osiągnięcia naukowe. Florystyka i fitosocjologia – pionierska pod względem problematyki praca doktorska obejmowała zespoły roślin wyższych i niższych oraz grzybów [patrz: p. 3], dokonał syntezy badań florystycznych Wileńszczyzny [patrz: p. 7b, poz. 1] oraz Ziemi Łódzkiej [patrz: p. 7b, poz. 2, 10], opracował liczne przewodniki i klucze do oznaczania różnych grup roślin. Był wybitnym znawcą polskiej flory. W jego zespole naukowym wypracowano i rozwinięto florystyczno-fitosocjologiczne metody badań dla celów ochrony przyrody w środkowej Polsce. Taksonomia i zmienność gatunków – opisał zmienność w obrębie kilkunastu rodzimych i obcych gatunków roślin, m.in. *Calluna vulgaris*, *Galinsoga parviflora*, *Convolvulus arvensis* oraz w obrębie jednostek taksonomicznych wyższego rzędu występujących w Polsce, m.in. w rodzinach Polygonaceae, Chenopodiaceae, Rubiaceae, Dipsacaceae [patrz: p. 7b, poz. 4]. Dendrologia – opisał kilka parków, głównie łódzkich [patrz: p. 7b, poz. 8]. Ziellarstwo – publikował systematyczne wykazy gatunków będących źródłem różnych substancji czynnych [patrz: p. 7b, poz. 6]. Botanika stosowana – publikował wykazy różnych roślin użytkowych (głównie polskich), np. oleistych, garbnikodajnych, barwierskich, włóknodajnych, paszowych itp. [patrz: p. 7b, poz. 7]. Teratologia – w kilkudziesięciu artykułach opisał przypadki zjawisk teratologicznych u różnych gatunków roślin. Ochrona przyrody – w trakcie dwudziestoletniej pracy w Wojewódzkim Komitecie Ochrony Przyrody w Łodzi, dzięki współpracy z Okręgowym Zarządem Lasów Państwowych w Łodzi i wojewódzkim konserwatorem przyrody, doprowadził do utworzenia około 20 rezerwatów przyrody oraz badał stan rezerwatów [patrz: p. 7b, poz. 3]. Historia botaniki – biografistyka: opracował wiele życiorysów botaników zagranicznych i polskich (w tym 22 hasła do *Słownika biologów polskich* pod red. S. Feliksiaka oraz kilka do *Polskiego Słownika Biograficznego*); dzieje instytucji i dyscyplin:

opracował całość działań naukowych i dydaktycznych w zakresie botaniki na USB w Wilnie [patrz: p. 7b, poz. 5], opracował wkład botaników pochodzących z Wilna w kształtowanie łódzkiego ośrodka botanicznego [patrz: p. 7b, poz. 9], opisał historię badań botanicznych Wileńszczyzny [patrz: p. 7b, poz. 1 – wstęp do t. 1], opisał historię ogrodów botanicznych w Wilnie, Krzemieńcu i Grodnie.

Opracował ponadto liczne skrypty i podręczniki, m.in.: *Tablice do oznaczania rodzin pospolitych roślin zielnych, drzewiastych i krzewów* (1949), *Rośliny wodne krajowe* (1950), *Systematyka roślin*, cz. I (1951), cz. II (1952), *Pospolite rośliny naczyniowe Polski* (1952, wyd. II 1970, wyd. III 1976, wyd. IV 1979), *Przewodnik do ćwiczeń z systematyki roślin* (1953), *Krajowe chwasty polne i ogrodowe* (1955, wyd. II 1975), *Systematyka roślin* (1968, wyd. II 1969, wyd. III 1970), *Systematyka roślin leczniczych* (1968, wyd. II 1972), *Przewodnik do oznaczania roślin leczniczych, trujących i użytkowych* (1971, wyd. II 1973), *Zarys systematyki roślin* (1973).

Był wybitnym popularyzatorem botaniki wśród szerokich kręgów społeczeństwa polskiego. W jego dorobku są bardzo liczne prace popularnonaukowe.

8. Działalność dydaktyczna, organizatorska i kolekcjonerska. W okresie przedwojennym uczył w szkolnictwie średnim Wilna, 1936–1939 – prowadził wycieczki botaniczne ze studentami starszych lat Wydz. Mat.-Przyr. USB w Wilnie. Od 1 XI 1940 do 1 VII 1941 [do zajęcia Wilna przez Niemców] – prowadził ćwiczenia z fitopatologii roślin w Katedrze Systematyki Roślin litewskiego Uniwersytetu Wileńskiego. W getcie wileńskim w nielegalnej szkole powszechnej i gimnazjum uczył przyrody i geografii. Od 1 XI 1945 do 1950 – wykłady, ćwiczenia i wycieczki z systematyki roślin na Wydz. Farmaceutycznym UŁ, 1946–1950 – wykłady z ekologii roślin i fitosocjologii w Wyższej Szkole Gospodarstwa Wiejskiego w Łodzi, 1946–1950 – wykłady i ćwiczenia z systematyki roślin i fitogeografii w Państwowej Wyższej Szkole Pedagogicznej w Łodzi, 1946–1952 – wykłady, ćwiczenia i wycieczki z systematyki roślin oraz geografii roślin na Wydz. Mat.-Przyr. UŁ, 1952–1972 – wykłady z systematyki, ekologii i geografii roślin oraz fitogeografii Polski na Wydz. Biologii i Nauk o Ziemi UŁ. Pod jego kierunkiem wykonano ok. 250 [może nawet 260] prac magisterskich, wypromował 14 doktorów, opiekował się 4 habilitacjami, był recenzentem 18 prac doktorskich i 12 habilitacyjnych, superrecenzentem 6 prac habilitacyjnych, opiniodawcą w sprawie awansu na profesora nadzwyczajnego 21 docentów i 11 kandydatów do tytułu profesora zwyczajnego. Po powrocie z Montpellier (Stacja SIGMA) jesienią 1946

rozpoczął organizowanie Zakładu Systematyki i Geografii Roślin na Wydz. Mat.-Przyr. UŁ, Zakład ten pod jego kierownictwem szybko osiągnął wysoki poziom. Był współorganizatorem Wydz. Biologii i Nauk o Ziemi UŁ. Wielokrotnie przewodniczył różnym komisjom na UŁ - najważniejsze z nich to Komisja Organizacyjna Wydz. Biologii i Nauk o Ziemi UŁ (1951) i Komisja Wydziałowa dla doboru kandydatów na studia (1958-1960), elektor UŁ do Rady Głównej Ministerstwa Szkolnictwa Wyższego (1959, 1963). 1946 - był współorganizatorem Ogrodu Botanicznego w Łodzi (początkowo był to Ogród Roślin Leczniczych). Z jego inicjatywy powstało kilkanaście rezerwatów przyrody w środkowej Polsce. Założył i przez całe życie rozwijał Zielnik UŁ. Miał współudział w kształtowaniu ośrodka uniwersyteckiego w Łodzi. Był współorganizatorem Oddziału Łódzkiego Pol. Tow. Botanicznego. Zielniki zebrane przed II wojną światową znajdują się w Zielniku Uniwersytetu Wileńskiego (WI), a zebrane po II wojnie światowej - w Zielniku Uniwersytetu Łódzkiego (LOD).

9. Działalność w innych dziedzinach - [brak informacji].

10. Ważniejsze godności i stanowiska w instytucjach, towarzystwach naukowych i redakcjach. 1 X 1944 - Rada Wydziałów Matematycznego, Chemicznego i Przyrodniczego [radzieckiego] Państwowego Uniw. Wileńskiego wyznaczyła go na kierownika Katedry Geobotaniki, a później także kierownika Ogrodu Botanicznego w Wilnie. Na tych stanowiskach pracował do 1 VII 1945 (do wyjazdu z Wilna do Polski). Od 1 V 1946 do 31 XII 1952 - kierownik Zakładu Systematyki i Geografii Roślin na Wydz. Mat.-Przyr. UŁ. Od 1 I 1953 do 31 VIII 1970 - kierownik Katedry (Zakładu) Systematyki i Geografii Roślin UŁ. Od 1 IX 1970 do 30 IX 1972 - kierownik Zakładu Botaniki w Instytucie Botaniki i Zoologii na Wydz. Biologii i Nauk o Ziemi UŁ. Od 1 IX 1955 do 31 VIII 1956 - prodziekan (z mianowania) Wydz. Biologii i Nauk o Ziemi UŁ, od 1 IX 1956 do 1 IX 1958 - prodziekan (z wyboru) Wydz. Biologii i Nauk o Ziemi UŁ, od 1 IX 1958 do 1 IX 1962 - dziekan (z wyboru) Wydz. Biologii i Nauk o Ziemi UŁ. 1950-1951 - delegat UŁ do Komitetu Badań Fizjograficznych Polskiej Akademii Umiejętności. 1961-1972 - przewodniczący Oddziału Łódzkiego Pol. Tow. Botanicznego. Przewodniczący Wojewódzkiego Komitetu Ochrony Przyrody w Łodzi (1954-1974). Był członkiem wielu organizacji, takich jak: 1940 - [litewski] Związek Zawodowy Pracowników Oświaty i Sztuki (Wilno), 1945 - Związek Patriotów Polskich (Wilno), 1946 - Związek Nauczycielstwa Polskiego (Łódź), Łódzkie Tow. Naukowe: 1 VII 1949 [w jednym z życiorysów podał rok 1948] -

członek korespondent, zaś 14 XII 1950 – członek czynny. Był członkiem: Pol. Tow. Botanicznego – co najmniej od 1931 (członek honorowy od 1978), Wojewódzkiego Komitetu Ochrony Przyrody w Łodzi, Pol. Tow. Przyrodników im. Kopernika (od 1946), Pol. Tow. Farmaceutycznego, Tow. Przyjaźni Polsko-Radzieckiej (od 1953), Pol. Tow. Leśnego, Ligi Ochrony Przyrody (członek honorowy od 1977), Tow. Przyjaciół Łodzi (członek honorowy od 1979), 1966–1970 – członek Komitetu Botaniki przy II Wydziale PAN, 1966–1975 – członek Zespołu Historii Botaniki przy Zakładzie Historii Nauki i Techniki PAN, członek Rady Naukowej Zakładu Ochrony Przyrody PAN.

11. Najważniejsze wyróżnienia i odznaczenia. 1930 – nagroda Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego za pracę *Trawy i turzycowate Wileńszczyzny* [patrz p. 3]. Nagrody Ministra Szkolnictwa Wyższego: 1954 – za duży wkład pracy organizacyjnej w organach kolegialnych UŁ oraz za zacieśnienie współpracy z nauczycielstwem szkół średnich, 1 X 1964 – indywidualna II stopnia i 1 X 1969 – indywidualna I stopnia „za szczególne osiągnięcia w dziedzinie dydaktyczno-wychowawczej, organizacji procesu dydaktycznego oraz prac związanych z kształceniem młodej kadry”. 1967 – Nagroda Ministra Leśnictwa. 1955 – Medal 10-lecia Polski Ludowej, 1958 – Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski, 1963 – Odznaka Honorowa m. Łodzi, 1964 – Złota Odznaka Związku Nauczycielstwa Polskiego, 1966 – Złota Odznaka Honorowa Ligi Ochrony Przyrody, 1966 – Odznaka 1000-lecia Państwa Polskiego oraz liczne dyplomy honorowe różnych organizacji społecznych. Nagroda Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Łodzi w dziedzinie nauki – za całokształt osiągnięć naukowych w biologii (1961). Nagrody Rektora UŁ (1957, 1960, 1963, 1965, 1967, 1970). Medal Komisji Edukacji Narodowej (1983).

Eponimy – m.in. w 1988 Łódzki Ogród Botaniczny nazwano jego imieniem. Ścieżka przyrodniczo-historyczna w Przedborzu nad Pilicą im. prof. Jakuba Mowszowicza (Przedborski Park Krajobrazowy), aula im. J. Mowszowicza Wydz. Biologii i Ochrony Środowiska UŁ (ul. Banacha 1/3, budynek B). W stulecie urodzin zorganizowano konferencję naukową „Aktualne kierunki i perspektywy badań w geobotanice na progu trzeciego tysiąclecia: wkład Profesora Jakuba Mowszowicza w powstanie i rozwój łódzkiej szkoły geobotanicznej. Konferencja naukowa w setną rocznicę urodzin Profesora Jakuba Mowszowicza”.

12. Inne informacje. Podczas obrzezania nadano mu imię Jankiel. Zgodnie z późniejszym wyjaśnieniem rabina gminy żydowskiej „imię Jankiel jest potocznym

brzmieniem biblijnego imienia Jakub i jest z nim zupełnie identyczne". W polskojęzycznych dokumentach figuruje zawsze jako Jakub. W dzieciństwie i młodości borykał się z ogromnymi trudnościami materialnymi. Od 6. klasy gimnazjum musiał zarabiać na życie udzielając korepetycji. Po uzyskaniu absolutorium został w 1927 powołany do wojska. Po ukończeniu studiów nie mógł znaleźć pracy. Komisja Fizjograficzna PAU finansowała w 1927 i 1930 jego badania traw okolic Trok, a w 1928 - obserwacje flory łąk i torfowisk okolic Trok. Komitet Badań Fizjograficznych PAU w 1947 i 1948 finansował mu badania roślinności okolic Przedborza nad Pilicą i stawów w Rudzie Malenieckiej. Po zajęciu Wilna przez Niemcy został uwięziony w getcie wileńskim, gdzie zginęła cała jego rodzina (31 osób, w tym żona i syn); tam w bardzo ciężkich warunkach kontynuował pracę nad *Conspectus Florae Vilnensis - Przeglądem Flory Wileńskiej*. W przededniu likwidacji wileńskiego getta udało mu się zbiec i do wyzwolenia Wilna przez Armię Czerwoną (w lipcu 1944) przez 10 miesięcy ukrywał się dzięki pomocy swych przyjaciół, głównie uniwersyteckich koleżanek. W marcu 1945 zgłosił chęć repatriacji, która nastąpiła 1 VII 1945. Był niestrudzonym prelegentem; jego pogadanki radiowe czy potem telewizyjne cieszyły się dużym zainteresowaniem. Wygłaszał liczne odczyty podczas posiedzeń różnych organizacji (np. Pol. Tow. Botanicznego, Pol. Tow. Przyrodników im. Kopernika, Łódzkiego Tow. Naukowego, Tow. Wiedzy Powszechnej). W Łodzi, gdzie mieszkał po wojnie, często dyskretnie pomagał studentom w trudnej sytuacji materialnej. Będąc osobą samotną po utracie bliskich w getcie wileńskim, traktował współpracowników i uczniów niemalże jak członków rodziny, m.in. chodził z nimi do teatru. Jego wrażliwość na cierpienie była tak duża, że niechętnie przyjmował kwiaty cięte, ponieważ kojarzyły mu się z krzywdą zadaną roślinie „w kwiecie wieku”. Został pochowany w Alei Zasłużonych Cmentarza Komunalnego na Dołach przy ul. Smutnej w Łodzi.

13. Wykaz najważniejszych źródeł. Litewskie Centralne Archiwum Państwowe w Wilnie [Lietuvos Centrinis Valstybės Archyvas] - zespół *Akta Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie*: F. 175 VII B 48 - Nagrody za prace studenckie 1928/29-1935/36, F. 175 VII B 52 - Sprawozdania Wydz. Mat.-Przyr. 1929/30-1935/36, F. 175 VII B 161 - Protokoły Rady Wydz. Mat.-Przyr. 1936/37-1937/38, F. 175 VII B 197 - Wydz. Mat.-Przyr. Sprawozdanie za 1937/39, F. 175 VII B 198 - Wydz. Mat.-Przyr. Sprawozdanie za r. ak. 1938/39, F. 175 VII B 200 - Protokoły Rady Wydz. Mat.-Przyr. 1938/39, F. 175 VII B 232 - Wydz. Mat.-Przyr. Sprawozdania Zakładów 1936/37, 1937/38, F. 175 VII B 312 - Wydz. Mat.-

Przyr., sprawy profesorskie (różne),teczki osobowe: F. 175 A 14 nr 270, F. 175 6(VII Db) nr 128, F. 175 VII B nr 284; Archiwum Uniwersytetu Łódzkiego:teczka osobowa. Publikowane: [anonim], 1949. Mowszowicz Jakub. *Spraw. z Czyn. i Posiedz. Ł. T. N.* III, 1(5), 16–18; [anonim], 1965. Jakub Mowszowicz... *Spraw. z Czyn. i Posiedz. Ł. T. N.* 1957–1962, 169–170; [anonim], 1971. Prof. dr habil. Jakub Mowszowicz – w 70 rocznicę urodzin. *Biologia w Szkole*, 24(5), 55–56; [anonim], 1981. 50-lecie pracy naukowej Profesora Jakuba Mowszowicza. *Wiadomości Zielarskie*, 23(7/8), 23; I. Bocheńska, 1971. 40 lat pracy prof. dr Jakuba Mowszowicza. *Zielarski Biuletyn Informacyjny* R. 1971, 12, 13–14; B. Broda, 1972. Jubileusz prof. dr Jakuba Mowszowicza. *Farmacja Polska*, 28(5), 541; K. Czyżewska, 1978. W 45-lecie działalności naukowej prof. dr habil. Jakuba Mowszowicza. *Acta Univ. Lodz., Zesz. Nauk. Uniw. Łódzk., Nauki Mat.-Przyr., Folia Bot.*, ser. II, 20, 3–8; K. Czyżewska, J. Hereźniak, S. Knypl, M. Ławrynowicz, & R. Olaczek, 1980. Dzieło i twórczość Jakuba Mowszowicza – nestora botaników łódzkich. Sprawozdanie z wystawy prac i sesji okolicznościowej, zorganizowanej przez Łódzki Oddział Pol. Tow. Botanicznego. *Kosmos* ser. A, 29(5/6), 631–638; K. Czyżewska, 1984. Profesor Jakub Mowszowicz 1901–1983. *Kosmos*, 33(3), 253–255; L. Fagasiewicz, 1984. Jakub Mowszowicz 1901–1983. *Chrońmy Przyrodę Ojczystą*, 40(4), 63–65; W. T. Grębecka, 2003. Wkład profesora Jakuba Mowszowicza w historiografię botaniki Kresów Wschodnich II Rzeczypospolitej. W: K. Czyżewska, & J. Hereźniak (red.), *Aktualne kierunki i perspektywy badań w geobotanice na progu trzeciego tysiąclecia: wkład Profesora Jakuba Mowszowicza w powstanie i rozwój łódzkiej szkoły geobotanicznej. Konferencja naukowa w setną rocznicę urodzin Profesora Jakuba Mowszowicza*. Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź, s. 65–73; D. K. Gruszczyńska, 2009. Wybitny botanik Jakub Mowszowicz (1901–1983). *Kronika Miasta Łodzi*. z. 2, 220–226; J. Hereźniak, 1985. Jakub Mowszowicz (1901–1983). *Rocznik Sek. Dendrol. PTB*, 36, 167–172; J. Hereźniak, & K. Czyżewska, 2000. *Profesor Jakub Mowszowicz*. Łódzkie Towarzystwo Naukowe, Łódź, ss. 28. Seria: Sylwetki Łódzkich Uczonych, z. 58; J. Klimavičiute, 2002. 100th birth anniversary of Professor Jakub Mowszowicz. *Botanica Lithuanica*, 8(1), 91–96; P. Köhler, 2002. *Botanika w Towarzystwie Naukowym Krakowskim, Akademii Umiejętności i Polskiej Akademii Umiejętności. Botany at the Academic Society of Cracow, Academy of Sciences and Letters and the Polish Academy of Sciences and Letters (1815–1952)*. Ser.: *Studia i materiały do dziejów Polskiej Akademii Umiejętności*. t. 2, ss. 373; J. K. Kurowski, 1984. Pamięci profesora Jakuba Mowszowicza (1901–1983). [Nekrolog oraz] Zestawienie niektórych ważniejszych prac... z dziedziny zielarstwa i roślin

użytkowych. *Wiadomości Zielarskie*, 26(5), 20-21; J. K. Kurowski, 1984. Wspomnienie o Profesorze Jakubie Mowszowiczu. *Sylwan*, 127(10), 75-78; J. K. Kurowski, 2004. Dwudziestolecie śmierci profesora Jakuba Mowszowicza twórcy łódzkiej szkoły geobotanicznej. 20th anniversary of death of Professor Jakub Mowszowicz - a founder of Łódź geobotanical school. *Wiadomości Botaniczne*, 48(1/2), 35-37; M. Ławrynowicz, 1985. Profesor Jakub Mowszowicz (1901-1983) - in memoriam. *Wiadomości Botaniczne*, 29(3), 179-184; H. Pankiewicz, 1982. 80-lecie urodzin prof. Jakuba Mowszowicza. *Farmacja Polska* 1982 nr 7/8, 309; H. Rutowicz, 1971. Profesor dr Jakub Mowszowicz. *Wiadomości Botaniczne*, 15(4), 251-256; J. T. Siciński, 1984. Prof. dr hab. Jakub Mowszowicz Zasłużony Nauczyciel PRL 1901-1983. *Biologia w Szkole*, 37(2), 118-120; I. Sokołowska-Rutkowska, 1996. Profesor Jakub Mowszowicz 1901-1983. W: L. Piechnik, & K. Puchowski (red.), *Z dziejów Almae Matris Vilnensis. Księga pamiątkowa ku czci 400-lecia założenia i 75-lecia wskrzeszenia Uniwersytetu Wileńskiego*. Kraków 1996, s. 140-143; R. Sowa, 1972. Działalność dydaktyczna Profesora dr habil. Jakuba Mowszowicza. *Zesz. Nauk. U.Ł., Nauki Mat.-Przyr.*, Ser. II, 51, 1-5; R. Sowa, 1984. Prof. dr hab. Jakub Mowszowicz (5 XII 1901 - 18 XII 1983). *Acta Univ. Lodz., Folia Bot.*, 3, 347-351; P. Stypiński, 1976. Działalność naukowa i zasługi dydaktyczne prof. zw. dr hab. Jakuba Mowszowicza. (W 75-lecie urodzin i 45-lecie działalności naukowej). *Wiadomości Botaniczne*, 20(4), 207-211; P. Stypiński, 1976. Profesor J. Mowszowicz żarliwy dydaktyk i naukowiec. *Biologia w Szkole*, 29(4), 53-54; P. Stypiński, 1977. Działalność popularyzacyjno-naukowa prof. Jakuba Mowszowicza (w 75-lecie urodzin). *Wszechświat*, 2(2159), 45; W. Wróbel-Stermińska, 1972. Jakub Mowszowicz: Przegląd botanicznych badań teratologicznych w Polsce w ciągu ostatnich stu lat. Materiały i doniesienia, *Kwartalnik Historii Nauki i Techniki*, 17(1), 79-87. *Wiadomości Botaniczne*, 17(2), 129.

14. Materiały ikonograficzne. [anonim], 1971. Prof. dr habil. Jakub Mowszowicz - w 70 rocznicę urodzin. *Biologia w Szkole*, 24(5), 55-56; L. Fagasiewicz, 1984. Jakub Mowszowicz 1901-1983. *Chrońmy Przyrodę Ojczystą*, 40(4), 63-65; J. Hereźniak, 1985. Jakub Mowszowicz (1901-1983). *Rocznik Sek. Dendrol. PTB*, 36, 167-172; J. Hereźniak, & K. Czyżewska, 2000. *Profesor Jakub Mowszowicz*. Łódzkie Towarzystwo Naukowe, Łódź, ss. 28. Seria: Sylwetki Łódzkich Uczonych, z. 58; J. K. Kurowski, 1984. Wspomnienie o Profesorze Jakubie Mowszowiczu. *Sylwan*, 127(10), 75-78; J. K. Kurowski, 2004. Dwudziestolecie śmierci profesora Jakuba Mowszowicza twórcy łódzkiej szkoły

geobotanicznej. 20th anniversary of death of Professor Jakub Mowszowicz – a founder of Łódź geobotanical school. *Wiadomości Botaniczne*, 48(1/2), 35–37; M. Ławrynowicz, 1985. Profesor Jakub Mowszowicz (1901–1983) – in memoriam. *Wiadomości Botaniczne*, 29(3), 179–184; H. Rutowicz, 1971. Profesor dr Jakub Mowszowicz. *Wiadomości Botaniczne*, 15(4), 251–256; J. T. Siciński, 1984. Prof. dr hab. Jakub Mowszowicz Zasłużony Nauczyciel PRL 1901–1983. *Biologia w Szkole*, 37(2), 118–120; R. Sowa, 1972. Działalność dydaktyczna Profesora dr habil. Jakuba Mowszowicza. *Zesz. Nauk. U.Ł., Nauki Mat.-Przyr.*, Ser. II, 51, 1–5; P. Stypiński, 1976. Profesor J. Mowszowicz żarliwy dydaktyk i naukowiec. *Biologia w Szkole*, 29(4), 53–54.

Biogram powstał w ramach realizacji grantu: NPRH/912-Bibl: HINC ITUR AD ASTRA. Uniwersytet Stefana Batorego w Wilnie 1919–1939. Monografia zespołowa.

[1] Ilania to hebrajskie imię żeńskie oznaczające drzewo.